

Žgani gips se loči od nežganega, da nima nič svoje vode v sebi, kakor uni, ki v 100 funtih ima 20 funtov vode. Žganje je tedaj zatega voljo za 5. del močnejši zato, ker je vodo zgubil. Novih lastnost pa gips, če je žgan bil, ne dobi tako kakor apno, katero žgano oestro, razdeljivo postane. Ker tedaj nežgani gips ni drugačin od žganega, bolj kaže kmetovavcom navadni nežgani mavec rabiti, ker je bolji kup od žganega.

Prava mera gipsa za oral (joh) se rajta na poldrugi cent ali 2 centa. Kar se ga čez to mero potresa na oral, je potrata.

(Dalje sledi.)

Potovanje križem svetá.

Od hrane ali živeža mnogoverstnih ljudstev.

(Dalje.)

Na veliko višji stopnji človeštva stoji človek, ki žvija rastline (zeliša). Zemljojedec je sirov in terd, kakor je hrana sirova in terda, katero žvija; ljudstva pa, ki živijo od rastlin, so že bolj mehkega serca. Poglej krotkega Hinda v Indii; kako neznano poterpežljiva duša je! Leta in leta prede s prosto roko na malem kosu tiste tančice, ki je še tanjši kot pajčevna in se prodaja pod imenom „tkani veter“. Kakor od Hinda véra terja, da le rastlinje žviva, tako terja ravno to natvora od rahlih južnih otočanov, katerim je v hrano odločila naj več tako imenovanega krušnega drevésa, ki raste v tistih krajih.

Čeravno je želeti, da bi mi mesojedci tako krotkega in rahlega serca bili, kakor sta ravno imenovana naroda, jim vendar ne smemo zavidni biti za preveliko krotkost njih. Germanski narod Anglije je Hinde popolnoma zaterl, in južni otočanje se nikdar dvignili niso na kako veljavnost v versti družih narodov. Ko bi to, kar zgodovina očividno spričuje, pomislila tista družba, ki se je v severnih krajih Amerike pod imenom rastlinojedcov (Vegetarier) ustanovljala in ki je družbenikom svojim le rastline žvivati velovala, gotovo bi opustila bila tako početje. Tudi nesrečni keltiški narod Irske dežele, kateri tlačén od Angležev skor edino le živi od krompirja, nam ne more biti spodbadek, da bi postali le rastlinojedci. Natvora gotovo zastoj ni postavila ostrih mesnih zob v čelust človeku, in podavši mu taki griz mu je sama pokazala, da naj je tudi mesovje; se vé, če ga ima.

Večina ljudstev je to naravno pot že tudi nastopila, da žvivajo z rastlinami vred tudi meso. Tu se začena velika različnost hrane človeške. Če rastlinstvo v obilni množini zeliš le malo tačne hrane v močcu, sladkoru, gumiju, kislinah, olju itd. človeku podaja, ktere dobiva v koreninah, zeliših, semenih in sadovih, mu nasproti živalstvo v različnih podobah daje sila veliko živeža, ki je mnogo tečniši od hrane rastlinske. Rastlina je vsaki pot mila prijateljica človeku, zato je prav in potreba, da žviva tudi rastlinje; človek pa ne more in ne smé v svojem poklicu le krotka putka in tiha golobica biti, zato potrebuje bolj krepke hrane, katero mu živalstvo ponuja. (Dalje sledi.)

Zgodovinski pomenki.

Na odgovor gosp. Terstenjaka v 84. in 85. listu.

Ako bi bil jaz v drugem pomenku od „Kupe“ in „Kolpe“ izpričevaje govoril, ne bi hotel častitih bravcov več nadlegovati, ker sem pa drugič govoré le vprašal, ktere izmed dvéh različnih misel je g. Terstenjak

zdaj, da mi ne bi bilo treba obéh izpodbijati in tako veliko nepotrebnega pisati, zato sem si v nadi, da odkaže slavno vredništvo po znani svoji nepristranosti še tem besedam mojim, v ti reči tudi poslednjim, nekoliko prostora, s tem bolj, ker je vzele moje imenovano vprašanje z obljubo odpisa vred v svoj list, v katerem smo brali že večkrat po tri različne — nasprotno misli zastran ene reči, kar je vse hvale vredno, ker se bravci slišavši več zvonov ložje verujejo, kateri naj bolje póje. Naj sodijo tedaj častiti bravci.

Preklicavši natihoma analogijo iz 74. lista: „dub = dob ... kupati se = kopati se ... Kupa = Kopa“, izpeljuje zdaj g. Terstenjak čudno vse iz korena „kúp = kop“: Kupo, Kopo in Kolpo, od ktere ni hotel v 74. listu nič slišati, češ da ste besedi kúp (Kauf) in „kop“ (kôpa, kopica namesto kúp (Haufen) enega pomena. Na to odgovarjam, da je zastarana misel, ktere zdaj nobeden drug jezikoznanec več ne terdi. Kúp, kúpiti (Kauf, kaufen) in kúp, kopicíti, kupljati, po serbski tudi kúpiti (sammeln, aufhäufen) si niso po moji misli in tudi po misli slavnih jezikoznancov kar nič v rodu, so tedaj popolnoma različna zaznamka, čeravno so si te besede slovanske in nemške jako podobne. Ali vprašam: bomo li tudi besedo „kupa (kupica)“ izpeljavali iz staroslovenske besede „kupa“ (Haufen, acer-vus)? bomo li nemški Schaf = šáf (ovca) in Schaff = šáf (škaf, kobelj) iz enega korena izpeljavali, zato ker ste si te besedi tako podobne, in se samo po podarku razločujete, kakor naš kúp in kúp (Haufe in Kauf), in serbski glagol kúpiti, kaufen, od kúpiti, sammeln, häufen. K misli, da sta si kúp in kúp v rodu je zapeljal nemara g. Terstenjaka tudi nemški ujemek Haufen — kaufen. Ali ne poterjuje ne Adelung ne slavni Grimm, da se je izcimila beseda Kauf, kaufen iz Haufen mutato h v k ali narobe.

Verjetno je, da so ne mara besede kúp (starosl. kupa), to je: kopica, kôpa, latinski copia, šved. hop, nemški Haufe (po Willeramu), zdaj Haufe(n) (mutato p v f, kakor Stepan, Štefan) iz enega, — besede kúp, po nemški Kôuf (po Otfriedu), isl. Kaup., (vide Adel.), lat. capere (Deut. Rechtsg. Grimm I. 421.) in Kauf pa spet iz enega (drugega) korena; ali da bi bile kúp, kopa, kúp, kúpiti, klupiti, klopiti, kolpiti in po tem takem tudi Kopa, Klopa, Kolpa po 90. listu tudi Cupitius, Cupetinus, Cupetina; Cupitianus in celó kepa, kapa in čepička — vse iz enega korena, — tega si ne morem misliti. Kdor verjame, mu ne branim. Res, da se samoglasniki jako spreminjajo; ali tako — posebno v enem jeziku ne, kakor se gosp. Terstenjaku dozdeva. Ako bi bila taka, bi izpeljavali lahko tudi besede pod (mutato d v t), pit (pijača), pad, pot (Weg), pot (Schweiss), pēta in puta vse iz enega korena. To bi pa bilo iz vsega vse narejati. Vsaka reč ima svoje meje.

Kar se tiče „Kupe“ iz „kúp, kupiti“ (Kauf, kaufen) opominjam tukaj na dalje, da izgovarjajo tisti Slovenci, ki pravijo imenovani reki „Kolpa“, vsak staroslovenski u lepo, razločno kakor u; na pr. starosl. kuriti, gubiti, gubil — duša, izuti, um, kupiti (kaufen); ravno tako izgovarjajo tudi tisti Slovenci, kateri govoré: Kolpa (ali kakor od reke bolj oddaljeni: Kopa, zakaj? v 73. listu). Od kupiti, klupiti klopiti in kolpiti namesto kupiti ni pri vsih Slovencih sledú ne tirú; tako ni gotovo tudi nikoli nihče govoril; drugači bi bil kak kosček te analogije še kje ali med narodom slovanskim ali v starih rokopisih, dosihmal prebranih najti. Vse to menim priča, da izpeljava gosp. Terstenjaka ne veljá.

Iz kterega korena pa je Kolpa? Iz „kup“ ni, ta je gotova; iz kterega korena pa je, kaj pomeni, tega ni tudi

slavni Šafařik povedal, kar priča, da korena ni poznal, ne ondaj 1808, ne leta 1837 v „starožitnostih“ (vidi Kolpljane), drugači bi ga bil gotovo povedal, kakor pri drugih imenih. Zdaj ga ne vém tudi jaz; in mislim da je po izgledu naj slavnejših jezikoznancov početniku spametneje reči na ravnost: ne vém, ali vsaj more biti kot kaj neverjetnega povedati, kar bi bilo treba kmalo preklicati. Vsem besedam ne bodo nikoli jezikoznanci vsega sveta do korena prišli. Koliko besed je potehinilo, preden jih so zapisali, lastne imena iz takih izpeljane pa še živé; kdo bo takim koren ali pomen uganil? Taka je nemara tudi s Kolpo.

Preskočivši druge mervice, naj povém tukaj le še dvoje: Slovaška beseda „hokyn“ (prav hokynař, žensk. sp.: hokyně) je iz nemške: der Hoke, Hōke, Hōcker, žensk. sp.: Hōkin, Hōckerin (vide Jungman, Bernolak, Adelung.) Po tem takem bi morali Sygini, — ako zdaj po g. Terstenjakovo sodimo, da je „Sygin“ iz „hokyn“ — Nemci biti, ne Slovani. — Ali so morda besedo „Hoke“ itd. Nemci od Slovakov vzeli? —

Lahko, da je kedaj kteri narod katero reko po svojem imenu kerstil; ali večidel so menda narodi dobivali imena po rekah, gorah itd. Te misli je tudi Šafařik na več mestih. Ni bilo treba, da bi jim bile stvari imena dajale, lahko so jih dajali sami ali pa sodje. Premišljajte imena: Sorič-ani, Po-Savci, Prek-Murci, Po-Kolpljani — in imena: Sorica, Sava, Mura, Kolpa. —

Poslednjič moram povedati, da ni pri Karlovcu nobene rečice po imenu „Banija“, da tedaj tudi ne more res biti, da bi bili dali „stari Banijani“ (Panonci) Kupi sinonimiško poznamljenje, češ, da ste si sestrici, kakor g. Terstenjak pravi. Banija se zove predmestje Karlovske, zato ker je nekdanj pod bana Zagrebškega spadalo, dokler je bilo mesto na drugo stran Kolpe še „militarsko“.

Toliko v poterjenje mojih misel. Zavoljo tega pa častiti gospod! ne mislite, da sem Vam nasprotnik v kakem drugem pomenu. Treba je, da se v važnih rečeh odkritoserčno pogovorimo, in če si smo tu in tam kake navskriž-misli, ne, da bi se pisano gledali zavoljo tega. Čast in poštenje Vam, obširni učenosti, hvale vredni veliki marljivosti in iskrenemu rodoljubu Vašemu, po katerem ste nanosili in še nanašate naslednikom svojim lepo reč gradiva za novo krasno poslopje, — al čast in poštenje bote gotovo tudi Vi tistim dali, kteri, spremljaje Vas na Vašem trudapoinem potu, odkritoserčno spregovoré navskriž-misli v razjasnenje resnice, da v ljubezni domovinski se ne zaidemo predelež in da „ne quid nimis“ ne izhaja na dan. J. Navratil.

Ozir po svetu.

Strupena muha v južni Afriki.

W. Oswell je najdel to muho, katero domači tetsé imenujejo, v izhodnih krajih Limpopo-a, v okolici Sebitoani. Domači se te muhe tako bojé, da se varno ogibljejo krajev, kjer ta strupena muha živi, in tudi živino le ponoči memo gonijo. Oswell zagotavlja po svojih lastnih skušnjah, da 3 ali 4 tacih muh zamore vola umoriti. Preiskoval je blizo 20 volov, ki so po takem piku poginili, in najdel je posebno serce, pljuča in jetra bolne; serce je bilo vselej kakor cunj mehko in kri povsod je bila sila gosta in kakor beljak tudi po farbi, da rok ni rudečila. Oswell meni, da razun kože vsaka druga domača živina pogine, ako jo piči ta muha; divja zverina pa kakor tudi človek le hudo zbolí po piku. Arnaud terdi, da ravno to muho je najdel severno od ravnika (equatorja) v Sennaar-i; tudi tam je pičena živina po-

ginila, in on sam je več kot 4 mesce strašne bolečine prestatí mogel po piku strupene muhe.

(Comptes rendus October 1852.)

Pogled v Bosno in Hercegovino na Turškem.

Število katoličanov je v Bosni in Hercegovini blizo 112.000 duš, ki prebivajo v 14.570 hišah, ako se ondanje revne kočé hiše imenovati smejo.

Vsi katoličani Bosne stojé, kar cerkvene zadeve utiče, pod apostolskim vikariatom, ki je bil osnovan leta 1701, in čuje nad 49 farami. Vsi fajmoštri in kaplani so frančiškani, ki imajo v Bosni 3 samostane (klostre), namreč v Fojnici, Kresovi in Sutinski. Pri samostanu v Fojnici, ki je naj premožniši Bosniških samostanov in se mu pravi „pri sv. Duhu“, je 150 katol. hiš, 1 fara in 1 šola. Turki imajo tukaj 160 hiš, 2 lesene in eno zidano cerkev. 26 far spada pod ta samostan. — Drugi samostan v Sutinski „pri sv. Klari“ in s cerkvijo „pri sv. Gregorju“, kjer je bilo pokopališče nekdanjih bosniških kraljev kersanske vére, je obdan s 30 hišami katoljskih prebivavcev; pod ta samostan spada 19 far. Ena sama lesena in zapuščena turška cerkev, nek naj stareji v Bosni, je tukaj; nekdanji bosniški kralji so tu stanovali, zato se je imenoval ta kraj „dvor kraljevski“. — Tretji samostan v Kresovi „pri sv. Katarini“ je obdan od 200 katol. hiš, tudi tukaj je šola; 4 fare spadajo pod ta kloster. Turki imajo 30 hiš in cerkev.

Katoličani v Hercegovini imajo 2 vikariata. Pervi vikariat ima samostan na „širokem bregu“. Sevnica je stolnica škofa Barišič-a; v ta vikariat, ki je bil leta 1845 ločen od Bosne, spada 14 far. — Drugi vikariat Trebinje je bil osnovan leta 1843, ima 5 far in šteje 8000 katoličanov, ki stojé pod škofom Dubrovniškim (Ragusa), kteremu pa, kakor je znano, Omer-paša in veziri niso dovolili birmati v Hercegovini.

Novičar iz slavenskih krajev.

iz Gradca 13. nov. (Iskrena reč o Stanko Vrazovi zapušćini).

Ko je sebi zao, kako će biti drugom dobar. Nar. prisl.

Ne morem se zdržati, da ne pregovorim o stvari, ktera me je u dnu srca ganila.

Dvé leti je, ker nam je umerl Stanko Vraz, in prehitro zašlo svitlo solnce za temne gore. Spomena njegova bo večna, in dela njegova mu stavijo spominek, ki bo trpel, dokler bode slovanskega roda kaj. Visoki duh Vrazov ni nam zapustil samo po slovanstvu že znanih del, ampak od njega je še drugih dragocenih reči, ktere še v temi počivajo.

Govorilo se je večkrat o izšavanji njegovih del in ako se ne motim, je „matica ilirska“ dala dvéma odbornikom Stankova dela v presojenje, ker, kakor je znano, podaril je rajni Stanko vse rokopise svojim sestram, misleči jim malo pomoč zapustiti. Pa glej! omenjena moža sta cenila te dragocenosti z bornimi — 50 forinti! Ko sem to prvokrat v „Nevenu“ čital, sem mislil, da je tiskarska pomota, in da saj še jedne nišćice (nule) manjka; poslej pa ko sem bral to tudi v drugih časnikih, me je to tako ganilo, da sem začel na vse misliti. Ako bi bil Stanko samo jedno pesmico od visokega svojega duha zapustil, bi bila gotovo več vredna od bornih tih 50 forint. Vém, da bodeta rekla gosp. presojevalca: „naša matica je siromašna, in tiskarni troški bodojo veliki“. Na to jim odgovorim: naj se spomnita gosp. pretresovalca, kako je mogla ne še pred mnogo let dati po 100 fl. za dela, ki se gotovo s Stankovimi primerjati ne morejo, in prašam gosp.